

ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА: СУСПІЛЬНІ ФУНКЦІЇ

Актуальність дослідження функцій політичних еліт обумовлена великою значимістю еліти у суспільстві, яка виступає однією із головних складових політичного процесу, його рушійною силою. Проблема функціонування політичної еліти виступає однією із актуальних для політичної теорії та практики політичних трансформацій. Зокрема, еліти виконують важливі функції політичного управління, агрегації та представництва групових інтересів, ідеологізації політичного простору, визначення загального суспільного інтересу (інтегративну), комунікативну та ін.

Системні трансформації, які виступають декларованою метою суспільного та політичного розвитку неможливі без діалогу представників різних елітних груп, усвідомлення взаємної відповідальності опозиційних та владних еліт.

Незважаючи на специфіку та особливості політичних систем країн консолідованої демократії та відмінності у механізмах ротації та діяльності політичних еліт, їх функції сформувались історично.

Сучасна політична теорія характеризується постійною увагою до проблеми діяльності політичних еліт в умовах плюралізму, конституційно-правових, інституційних, комунікативних та процесуальних основ діяльності еліт. Серед зарубіжних авторів, які досліджують функції політичних еліт слід відзначити Т. Боттомора, Р. Дарендорфа, Й. Шумпетера, Р. Даля, Ю. Габермаса, Д. Растоу та ін.

Дослідженню політичних еліт в українському суспільстві присвячено роботи В. Бебика, М. Головатого, С. Макеєва, М. Михальченка, М. Обушного, А. Пахарєва, В. Полохало, М. Пірен та ін.

На думку М. Головатого, концепція політичного елітизму виходить з того, що «будь-яке суспільство поділяється на «вибрану» меншість, що керує суспільством та «неорганізовану» більшість, що є об'єктом управління... В основі елітаризму лежить ідея природної обдарованості людини, наявність у неї таких якостей, які зумовлюють здатність найкращого виконання владних функцій у суспільстві» [2, с. 215].

На думку М. Михальченка, «елітаризм – це соціально-філософська і політологічна течія, яка об'єднує різні погляди на еліти: консервативні,

ліберальні, демократичні, тоталітаристські та ін. Усі ці течії виходять з факту існування еліт, але по-різному оцінюють їх соціальні та політичні функції. Наприклад, прихильники концепції «демократичної еліти», «ліберального елітаризму» наголошують на необхідності соціальної мобільності і постійної ротації еліт, що дає змогу поповнювати еліти представниками не-елітарних груп населення, закликають створювати спеціальні механізми поповнення еліт (система освіти, демократична політична система тощо)... Теоретики демократичного елітаризму наголошують на тому, що збереження ліберальних демократичних цінностей багато в чому залежить від еліти» [2, с. 217].

З іншого боку, у теоріях елітаризму, незалежно від їх напрямку, відбувається протиставлення еліти, держави та суспільства. Це «думка, що в принципі уряд завжди та всюди має бути обмежений колом еліти... намагання дати нормативне виправдання врядуванню еліти в демократичному суспільстві» [1, с. 218].

У модерних теоріях еліту переважно протиставляли поняттю маси і підносили її як порятунком від виродження знівельованого масового суспільства. Подальший розвиток теорії політичних еліт пов'язується із ліберальною доктриною, яка формувала власне ставлення до ротації еліт у боротьбі з ідеологічними доктринами комунізму, фашизму та націонал-соціалізму. Останні відкидали практику ліберальної політики і претендували на формулювання нових філософських, політичних та ідеологічних принципів взаємодії еліти та народу (маси).

У середині XX століття, у межах демократичного політичного дискурсу, сформувались дві основні школи дослідження еліт: «макіавелістська» та «елітного плюралізму». Основним механізмом легітимації політичних еліт в умовах демократичного політичного режиму виступає раціональний відбір та рекрутування управлінців, починаючи із системи освіти та закінчуючи виборами.

Теорія плюралізму еліт виходить із наявності у суспільстві розгалуженої системи соціальних груп, які захищають власні специфічні інтереси, що стримує можливість монопольного зосередження влади в руках однієї групи еліт.

Для забезпечення виконання функцій еліти важливими чинниками стають контроль парламенту над виконавчою владою, верховенство права, забезпечення свободи слова та зібрань, відсутність цензури, захист прав меншин.

У процесі діяльності еліт відображаються динамічна взаємодія різних за статусом та позицією (розташуванням в політичному просторі) акторів. У сучасних умовах діяльність еліт обумовлена комунікативними чинниками: політична діяльність еліт починається з процесу інтерпретації інформації, інтеракція еліт розгортається у специфічному комунікативному просторі, структура та правила якого формуються під впливом мас-медіа.

У сучасній ситуації функції політичних еліт обумовлюється наступними важливими факторами.

По-перше, становленням інформаційного суспільства. Один із головних викликів сучасної доби полягає у тому, що соціальна основа політичної влади поступово трансформується та заміщується, або опосередковується масовими комунікативними процесами та обумовлює відповідний формат публічної взаємодії еліт, впливає на ротацію еліт.

По-друге, відмовою від авторитарного стилю правління на користь механізмів здійснення влади демократичним шляхом. Усвідомлення зростаючої необхідності політичної участі індивідів у демократичному процесі призводить до міфологізації й гіперболізації ступеня їхньої участі в процесі прийняття політичних рішень інформаційної доби, одночасно посилюючи політичну відповідальність еліт та змінюючи їх функції у постіндустріальному суспільстві.

Література

1. Байме К. Політичні теорії сучасності / К. Байме. – Київ: Стилос, 2008. – 396 с.
2. Політологічний словник: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. М.Ф. Головатого та О.В. Антонова. – К.: МАУП, 2005. – 792 с.